

Väinö Ylikangas

Peltotilusjärjestelyt ja niiden tarve Suomessa

Maanmittauslaitos on ottanut tilusjärjestelytoiminnassaan käyttöön asiakas- ja ongelmalähtöisen toimintatavan ja ryhtynyt toteuttamaan sitä ensimmäiseksi peltoalueilla. Uusi toimintatapa ja uudet palvelut on otettu hyvin vastaan. Nyt peltotilusrakenteet ja niiden parantamismahdollisuudet ja parantamismenettely kiinnostavat ja niistä puhutaan. Asiakastahot toivovat nyt, että Maanmittauslaitos onnistuu lunastamaan mittavat odotukset, joita sen toiminta on heissä virittänyt. Tilanne on tilusjärjestelytoiminnan kannalta kautta aikain uusi ja outo ja erittäin haasteellinen.

Avainasioita tieto, asiakaslähtöisyys ja asiakasvastuu

Maanmittauslaitos on hankkinut maakunnittain yleiskuvan nykyisistä pelto-tilusrakenteista ja niitä koskevista kehittämistavoitteista ja käynnistänyt sen pohjalta tuottajien ja muiden keskeisten aluekehitystahojen kanssa keskustelut pelto-tilusrakenteiden parantamistarpeista ja parantamismahdollisuuksista eri maakunnissa. Samassa yhteydessä on esitel-

ty Maanmittauslaitoksen uudet tilusjärjestelypalvelut ja yhteiskunnan tuki tilusjärjestelyille ja niiden yhteydessä suoritettaville perusparannustöille.

Keskusteluissa on korostettu, että muutostarpeet ja muutoshalut täytyy olla asiakkailta. Maanmittauslaitos tarjoaa vain työkalun alueellisen yhteistoiminnan organisoimiseksi, muutostarpeiden ja muutoshalukkuuden kartoittamiseksi ja maankäytön rakenteiden muuttamiseksi halutulla tavalla, milloin lailliset edellytykset siihen ovat muutoin olemassa. Myös vastuu toimenpiteisiin ryhtymisestä on asiakastahoilla mutta vasta sen jälkeen, kun heillä on tarpeelliset tiedot lähtötilanteesta ja saatavilla olevista palveluista. Useissa maakunnissa maanmittausviranomaisen on väittänyt, että ”teillä” on tilanne peltotilusrakenteiden suhteen ongelmaton tai alueen luontaisia edellytyksiä vastaava. Kaikissa tapauksissa keskusteluun osallistuneiden viranomaisten, järjestöjen ja kuntien edustajien kanta on ollut se, että ”meilläkin” on ongelmia ja parantamismahdollisuuksia. Asiaa on pidettävä esillä ja tehtävä asiakkaille tunnetuksi.

Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla,

Keski-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa tiedottaminen asiakas- ja ongelmalähtöisestä tilusjärjestelytoiminnasta on jo saavuttanut maanomistajat ja hankeviranomaiset. Seurauksena on ollut uusien palvelujen eli tilusjärjestelytoiminnan yhteisten tehtävien ja tarveselvitysten hakemusten vyöry maanmittaustoimintoon maanomistajien mutta myös hankeviranomaisten, etenkin tie-, ympäristö- ja ratahallinnon tahoilta. Samaan suuntaan näyttää tilanne kehittyvän Keski-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa.

Ongelmat tuttuja mutta tavoitteet hakusalla

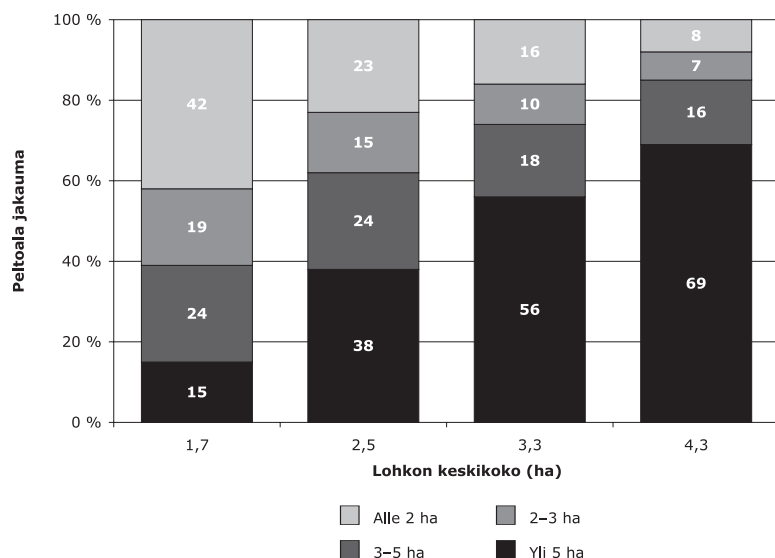
Valtakunnan tasolla (esim. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2001–2004 ja Maatalouden strategiaprojektin johtoryhmän loppuraportti vuodelta 2001) tilusrakenteiden ja tilusjärjestelyjenkin merkitys tunnetaan ja tunnustetaan, kun maaseudun ja maatalouden kehitystä tarkastellaan 1960-luvulta lähtien taaksepäin. Myöhemmän kehityksen ja tulevaisuuden osalta sen sijaan maaseudun ja alkutuotannon alue- ja tilusrakenteet näyttävät tulleen noin vuonna 1960 valmiiksi. Ei ihme, että edus-

Kuva: Antero Aaltonen

Suuret koneet sopivat suurille tiloille mutta eivät pienille lohkoille.

PELTOALA LOHKOKOKOLUOKITTAIN

Peruslohkojen keskikoon ja sen muuttamisen vaikutus pinta-alajakaumaan.

kunnan maa- ja metsätalousvaliokunnan ja valtiovarainministeriön maaseutujaoksen edustajat vaikuttivat myönteisellä tavalla yllättyneiltä, tutustuessaan tilusjärjestelytoimintaan Etelä-Pohjanmaalla 3.–4.9.2003. Yleisimmin peltoalueiden pienenus ja hajanaisuus edelleenkin nähdään maassamme sää- ja muihin luontosuhteisiin verrattavaksi, pysyväksi haitaksi (esim. MT 6.10.2003; **Anna-Maija Kirkkari**: ”Peltolohkot ovat pienet ja saattavat sijaita etäällä toisistaan ja pienempi sato vaatii suhteessa enemmän

viljelyalaa. Näitä luonnonhaittoja on vaikea rakennekehityksellä häivyttää.”).

Sama yleislinja on välittynyt tieteen kansallista aluepolitiikkaa edistäviin tavoiteohjelmiin ja maakuntaohjelmiin. Ongelma- ja tavoitepuolella alue- ja tilusrakenteista selvästi riippuvat maaseudun vetovoimaisuus ja elinvoimaisuus, maatalouden kilpailukyky ja maatalouden rakennemuutos ovat painopisteasioita mutta keinopuolella ”tyydytään” osaamisen, yhteistoiminnan ja tuotantorakenteen edistämiseen. Tuotantoraken-

teeseen ei Suomessa lueta tilusrakenteita, vaikka niiden parantaminen on jopa EU-säännösten mukaan tuettavaa toimintaa. Maakuntatason ohjelmien toteuttamissuunnitelmista kannanottoja tilusrakenteiden muuttamisen ja tilusjärjestelyjen puolesta sen sijaan jo löytyy.

Paikalliset yhteistyö- ja asiakastahot ovat noteeranneet viime aikaiset tutkimukset tilusrakenteista ja niiden taloudellisista vaikutuksista. Erittäin puhutteleviksi ovat osoittautuneet edellä tarkoitettujen tilastojen ja teemakartan nykyistä peltotilusrakenteista ja niihin perustuvat arviot peltotilusrakenteiden parantamismahdollisuuksista alueittain. Peltotilusrakenteisiin kiinnitetään huomiota ja nyt niistä puhutaan. Erittäin mielenkiintoinen ja merkityksellinen tässä yhteydessä on Maanmittauslaitoksen tuoreimman kauppahintatilaston yhteydessä esitelty havainto, että peltojen hehtaarihinta on alkanut vahvasti korreloida peltolohkon koon kanssa (esim. MT 19.9.2003, **Juhani Väänänen**: ”Pellon koko vaikutti alkuvuonna selvästi hintaan. Pienten, alle viiden hehtaarin kokoisten peltolohkojen hinnat nousivat vain lievästi tai jopa laskivat. Yli 10 hehtaarin peltolohkojen hinnat sen sijaan nousivat yli kolmanneksella.”).

Pieniä lohkoja on liikaa

Yleiskuva peltotilusrakenteista maan eri osissa perustuu kaikkiaan 68 kuntaa käsittävään otantaan. Otantakunnat (2–4 kuntaa/maakunta) on valittu paikallisten asiantuntijatahojen toimesta periaatteella, että ne edustavat kattavasti erilaisia, maakunnalle tyypillisiä peltoalueita ja peltotilusrakenteita. Tarkoitus ei ole ollut mitenkään nostaa esiin tilusrakenteiden puolesta ongelmallisia alueita tai olosuhteita. Jokaisesta kunnasta on tilastoitu muun muassa vuokrausten määrä, maatilojen kokojakauma sekä peltolohkojen koko- ja etäisyysjakaumat ja tulostettu tilastoja ja kunnan luontaisia olosuhteita havainnollistavia teemakarttoja. Lisäksi jokaisesta kunnasta on poimittu satunnaisesti neljä eri kokoista maatilaa, joiden rakenteet on kuvattu ja tilastoitu vastaavalla tavalla.

Aineistosta on laadittu erilaisia yhdistelmiä, joista on oheiskuvituksena pari esimerkkiä. Oheisessa taulukossa maakunnat on rankattu keskimääräisen peltolohkokoon perusteella. Pylväskaavio taas havainnollistaa lohkokoon ja pinta-alajakauman välistä riippuvuutta. Aineistoa ja sen tulkintaa tullaan tarkemmin käsittelemään yhteenvetoraportissa, jonka on määrä valmistua vuoden 2004 al-

MAAKUNTA	KESKIKOKO, ha		LOHKOISTA, %		ETÄISYYS km
	tila	lohko	<2 ha	>5 ha	
Etelä-Savo	19,3	1,73	75,0	4,6	2,2
Pohjanmaa	25,8	1,89	67,2	6,5	2,1
Lappi	20,2	1,91	67,0	7,8	2,1
Etelä-Karjala	25,5	1,97	66,0	7,1	1,4
Kainuu	28,0	1,99	68,8	8,0	2,4
Etelä-Pohjanmaa	27,3	2,04	63,6	7,3	2,3
Keski-Suomi	23,0	2,08	65,3	8,8	1,7
Pohjois-Karjala	25,2	2,11	64,2	9,0	1,7
Keski-Pohjanmaa	29,0	2,26	60,5	10,3	1,6
Pirkanmaa	29,0	2,27	63,2	11,0	1,5
Satakunta	28,6	2,41	60,8	11,7	1,8
Pohjois-Savo	27,1	2,46	58,1	12,1	1,5
Pohjois-Pohjanmaa	34,7	2,75	54,6	15,8	1,8
Kymenlaakso	29,0	2,83	54,7	16,3	1,5
Päijät-Häme	33,0	2,93	55,1	16,9	1,5
Varsinais-Suomi	36,3	2,96	54,6	17,1	1,3
Itä-Uusimaa	35,4	3,05	52,9	18,0	2,4
Häme	33,6	3,21	51,4	20,0	1,8
Uusimaa	39,0	3,77	49,5	21,6	1,5
Ahvenanmaa	(käsitellään myöhemmin erikseen)				

Lähdeaineisto: MMM/Tike; Maatilarekisteri 2001–02

Peltotilusrakenne maakunnittain. Aktiivitulojen käytössä kotikunnassaan olevat cap-tukikelpoiset pellot. Otantatutkimus.

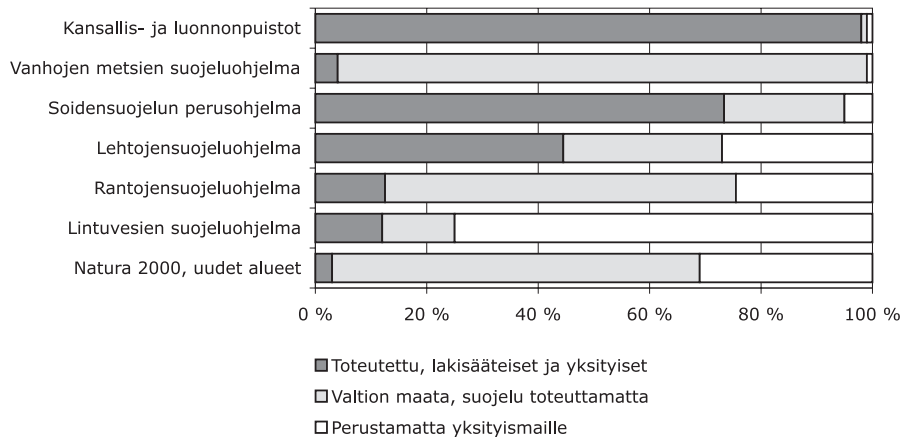
kupuolella. Suoraan nähdään, että kaikista peruslohkoista parhaimmillakin alueilla puolet on kooltaan alle kaksi hehtaaria. Tutkimusten mukaan tällaiset lohkot ovat haitallisen pieniä, joten siis maassamme on liikaa peruslohkoja. Tämä sekä edellä mainitut ohjelmatavoitteet ja sidosryhmäedustajien kannanotot ovat riittävä perustelu sille, että Maanmittauslaitoksen tilusjärjestelypalvelujen tulee peltoalueiden osalta olla koko maassa yhtäläisin perustein tiedossa ja käytössä.

Työsarkaa on

Olosuhde-erot vaihtelevat maakunnittain, kunnittain ja tiloittain runsaasti (taulukko) mutta jäävät kuitenkin keskimäärin kaikkialla tasolle, jolla esimerkiksi suhteellisen vähäinen muutos keskimääräisessä lohkokokoossa aiheuttaa tuntuvan muutoksen pinta-alajakaumaan (kaavio) ja tuottaa tutkimusten mukaan suurimman hyödyn. Lohkojen keskittyminen harvemmille käyttäjille on puolestaan kaikkialla lisännyt mahdollisuuksia koota ja yhdistellä lohkoja. Lähtökohtana voidaan siten tai on varmintä pitää siihen saakka, kunnes tarkemmat analyysit ja erilaisissa olosuhteissa toteutetut tarveselvitykset muuta osoittavat, että tilusjärjestelytarpeiden lisäksi myös järjestelymahdollisuuksia on kaikissa maakunnissa. Aikaisemmat kokemukset huomioon ottaen on todennäköistä, että ainakin Pohjanmaan maakunnissa, Satakunnassa, Kymenlaaksossa, Etelä-Karjalassa sekä osittain Varsinais-Suomessa, Lapissa ja Pohjois-Savossa tilusjärjestelymahdollisuus koskee monia tiloja ja alueita ja isohkoja kokonaisaloja. Muissa maakunnissa tilusjärjestelyt näyttäisivät voivan tulla kysymykseen lähinnä huono-osaisten tilojen ja alueiden kohdalla sekä varsinkin Hämeen ja Uudenmaan maakunnissa lisäksi myös niiden hyväosaisten tilojen ja alueiden kohdalla, joilla nykyinen 3–5 hehtaarin keskimääräinen peruslohkokoko halutaan kasvattaa esimerkiksi 10–15 hehtaariksi.

Suuret lohkot sopivat ilman muuta suurille koneille mutta kuten elimäkeläinen tuottaja totesi, isoja lohkoja ehtii hoitaa vähän pienemmälläkin kalustolla. Jokainen askel suurempaa lohkokoa kohti on siten askel oikeaan suuntaan.

Yli-insinööri Väinö Ylikangas
hoitaa Maankäytön kehittäminen
-tehtävää Maanmittauslaitoksessa.
Sähköposti: vaino.ylikangas@maanmittauslaitos.fi.

Kuva 1. Luonnonsuojeluohjelmien toteuttamistilanne 1.1.2003 (Ympäristöministeriö 2003).

TILUSJÄRJESTELYJEN KÄYTTÖ SUOJELUALUEIDEN TOTEUTTAMISESSA

Jouko Sillanpää

Hankeusjako on kiinteistönmuodostamislain mahdollistama uudehko keino toteuttaa maankäyttö- hankkeita, esimerkiksi luonnonsuojelualueita siten, että hankkeen toteuttamisen lisäksi siitä aiheutuvat menetykset minimoidaan.

Luonnonsuojeluetenee

Luonnonsuojelua toteutetaan Suomessa muun muassa laatimalla valtakunnallisesti merkittävien luonnonarvojen turvaamiseksi luonnonsuojeluohjelmia, joilla varataan alueita luonnonsuojelutarkoituksiin. Hyväksytyt luonnonsuojeluohjelmat kattavat noin 2,16 miljoonan hehtaarin alueen. Suomi on ilmoittanut ja ehdottanut alueita Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkoston mukaisiksi linnustonsuojelualueiksi (SPA) ja erityisten suojelutoimien alueiksi (SAC) noin 4,88 miljoonaa hehtaaria. Huomattava osa luonnonsuojeluohjelmien alueista sisältyy Natura-alueisiin. Noin 177 000 hehtaaria suojelualuevarauksista sijaitsee vielä yksityisomistuksessa olevilla alueilla ja koskettaa noin 20 000 rekisteriyksikköä. Luonnonsuojeluohjelmien toteuttamistilannetta on kuvattu kuvassa 1.

Luonnonsuojeluohjelmia toteutetaan yksityisomistajien osalta ostamalla, vaihtamalla ja lunastamalla alueita valtiolle sekä muodostamalla yksityisiä luonnon-